

Bokomtale

Karin Widerberg (red.)

I hjertet av velferdsstaten. En invitasjon til institusjonell etnografi

Oslo: Cappelen Damm

Utgivelsesår: 2015

Antall sider: 250

Anmeldt av: Aksel Tjora, NTNU

Karin Widerberg har fått med seg 8 kvinner til å skrive hvert sitt kapittel om bruken av institusjonell etnografi (heretter IE) i sine ulike forskningsprosjekter, og har selv bidratt med en introduksjon og et eget kapittel om academia. Boka er det første større norske bidrag som redegjør for Dorothy Smiths forslag til forskningsstrategi, hvor institusjoner og praksiser utforskes ved å studere ulike deltakers institusjonelle forståelse. Kort sagt har IE som mål å utforske makt og styring (på alle samfunnets plan) ved å undersøke hvordan utvalgte aktører i sin hverdag forstår og utøver sin virksomhet, og hvordan disse praksisene utøves innenfor et nettverk av styringsrelasjoner. Sann sett er bokas tittel meget treffende, idet studiene går til *hjertet av velferdsstaten*, der for eksempel omsorg gjøres.

Widerberg bruker mye av sin introduksjon til å redegjøre for IE's ontologiske og epistemologiske utgangspunkt, hvor blant annet en rekke begreper introduseres. Begrepseksersisen (s. 14–17) kan virke noe massiv, men den er nyttig blant annet fordi den kobler Dorothy Smiths originale begreper med valgte norske oversettelser. Introduksjonen blir dermed en slags autoritativ norsk innføring i Smiths begrepsverden. Widerberg redegjør også for den kritikken av sosiologien som IE vokser ut fra, hvor forskerens ståsted blir usynlig gjennom objektivering og hvor fjerning av subjekter skjer ved nominaliserte verb og blikk for sosiale fenomener heller enn subjekter. Ved IE retter forskeren et blikk på praksis og faktiske aktiviteter, ut fra et spesifikt

ståsted, og forsøker å utvikle forskning *for* folk heller enn *om* folk. Widerberg redegjør deretter kort for de ulike kapitlene, som seg hør og bør for en antologiredaktør. Kapittel 1 er en litt heftig begrepsdusj, men motiverer for å se de ulike begrepene anvendt i konkrete analyser utover i boka.

Kapittel 2 er skrevet av Ann Christin E. Nilsen og handler om hvordan ”tidlig innsats” i barnehagen utvikles mellom de ansattes arbeid med de enkelte barna og styrende dokumenter fra myndighetene (”høyere ordens tekster”). Kapitlet bruker utdrag fra et av intervjuene med de barnehageansatte og får fram hvordan den ansatte utøver en form for tilpasning av sin praksis mellom aksepten for mangfold og behovet for å gå inn med spesielle tiltak ovenfor barn med språklige utfordringer. Kapitlet er en god illustrasjon av IE, men jeg stusser over manglende opptatthet av detaljer i intervjuutdragene som blir presentert. En innforståthet mellom intervjuer og informant om problemet med å snakke om hva et ”vanlig” barn er, blir for meg en sentral svakhet når nettopp det å definere hva som er vanlig eller ikke blir et kjernetema. Når det er sagt bidrar kapitlet til en fin illustrasjon av de styringsrelasjoner som er knyttet til på den ene siden å forberede barna på skolen og på den annen side ivareta barndommens egenverdi.

Kapittel 3 av May-Linda Magnussen starter med en god redegjørelse for Dorothy Smiths kritikk av sosiologien, for å være for lite opptatt av detaljer i sine empiriske studier og for å dra for raske konklusjoner. Dette blir relevant fordi forfatteren viser hvordan hun først i en annengangs analyse av sine intervjuer med mannlige forsørgere oppdager økonomisk ansvar(lighet) som en form for forsørgervirksomhet. Å la seg styre mindre av etablerte sannheter innenfor dagligspråket og tidligere forskning, og gå tydeligere inn i empiriens detaljer, blir en styrke ved IE, som demonstreres fint i kapitlet. Her vises en empirisk sensitivitet som i større grad burde forvaltes av forskere generelt, ikke bare innenfor en IE-tradisjon.

Kapittel 4 handler om rehabilitering og viser hvordan kompleksiteten knyttet til det store antall aktører og institusjoner innenfor dette feltet, gjør ”bruker”-vinklingen forskningsmessig fornuftig. Forfatteren Janne Paulsen Breimo bruker blant annet tjenestemottakerne som utgangspunkt for å utforske styringsrelasjoner innenfor rehabilitering. Breimos analyse viser hvordan det komplekse systemet av aktører (framstilt som kart på s. 95) kan bidra til fleksibilitet for tjenesteyterne, men det motsatte for tjenestemottaker. Ved valg av tjenestemottaker som ståsted bidrar Breimo til å generere et bilde av tjenesteapparatet som langt mer komplisert enn det som framkommer på kom-

munens organisasjonskart (vist på s. 94). Kapitlet viser godt hvordan et bevisst valgt analytisk ståsted bidrar til en nyansert forståelse av relevante tjenesterelasjoner.

I kapittel 5 tar Maria Norstedt opp funksjonshemming og arbeid, på basis av en intervjustudie av slagpasienter. En styrke ved kapitlet er hvordan det framstiller Dorothy Smiths "text-reader conversation" (s. 107) i forbindelse med legenes skriftlige rapporter, som viktige innspill til den funksjonsvurdering som gjøres for å bedømme arbeidsførhet, og hvordan et begrep som "arbeidsevne" (s. 118) blir viktig i en institusjonell diskurs. Samtidig er det ikke helt klart hvordan IE i dette kapitlet skiller seg fra en annen diskurs-sensitiv, sosialkonstruktivistisk analyse. Jeg stusser også over den metodiske standhaftigheten om utelukkende å gjøre intervjuer når man samtidig holder fram utfordringen med "å få informanter i en organisasjon til å fortelle med egne ord hva de faktisk gjør i yrket sitt" (s. 106). Hvorfor kunne man ikke supplert med noen fotfølgingsstudier ("walk-along" observasjon eller "shadowing", jf. Czarniawska, 2007)?

Også i kapittel 6 opplever jeg at IE-perspektivet ikke synes å gi et tydelig bidrag til analysen. Inger Kjellberg lager en analyse av hvordan pårørendes klager innenfor eldreomsorg (her knyttet til en innlagt mor og en datter som klager) besvares ved fornektelse og avvising. Kapitlet bærer litt mye preg av selve klagene, som synes velbegrunnede og som forskerstemmen sympatiserer med, noe som også tas opp i en refleksjon på sidene 136–7. Selve det spesifikke med en IE-analyse forsvinner her i en interesse for selve casen, slik jeg ser det.

I kapittel 7 er det redaktør Karin Widerberg selv som tar utgangspunkt i egne erfaringer som professor, instituttleder og utreder for å diskutere styring i den akademiske hverdagen. Siden jeg selv er professor ved et tilsvarende institutt, er det vanskelig ikke å fatte personlig interesse for kapitlet. Men det har også generell relevans, særlig for analyser av hvordan spesifikke styringsverktøy omfavnes både blant ansatte og ledere, fordi de løser ulike problemer for ulike aktører. I og med at dette kapitlet bygger på en form for autoetnografi hvor Widerberg kartlegger i detalj egen tidsbruk, har det en litt annen refleksiv inngang til empirien. Vi får innblikk i hvordan aktøren formes av de systemer hun er omgitt av, for eksempel som leder å bli et styringsinstrument ved timeregnskap og publiseringsdata heller enn gjennom medarbeidersamtaler (s. 154). Timeregnskapet blir lederens blikk på de ansatte, selv om ledervervet er midlertidig. En liten moralsk erkjennelse avslutter kapitlet: Widerberg spør om det ikke er opp til oss – de ansatte – å utvikle andre verktøy som bedre tar

opp i seg alle variasjonene i det akademiske arbeidet. Jeg kunne ikke vært mer enig!

Kapittel 8 av Rebecca Lund tar også for seg det akademiske livet, basert på et studie av *tenure track*-systemet ved Aalto-universitetet i Helsinki. Lund viser hvordan ordningen, hvor unge lovende akademikere tas inn i et karriereløp fram mot professorater, hviler på maskuline verdier som diskvalifiserer kvinnene. Kapitlets empiriske analyse virker noe teoretisk presset, hvor utgangspunktet i ”subjektposisjonen til bestemte kvinnelige forskere” (s. 188) ikke godt nok demonstrerer hvordan kjønn kommer til syne som det sentrale problemet. ”Oppdagelsesmomentet”, som skal være bokas ”røde tråd” (s. 13), blir dermed vanskelig å se i dette kapitlet, hvor forfatteren også sleiver med ord som ”gutteklubben” (uten gåseøyne), som gir meg en følelse av politisk så vel som faglig motivasjon bak prosjektet. Kapitlet er oversatt fra engelsk til norsk og skjemmes innimellom av tunge formuleringer. Om dette er grunnen til at avslutningen er umulig å forstå, er jeg ikke sikker på.

Tone Maia Lioddens kapittel 9 om asylavgjørelser er et meget interessant kapittel, idet det får fram betydningen av praksis i behandlingen av asylsaker, og hvordan usikkerhet og tvil både er og ikke er relevante for sakene. Det handler om hvordan tvil og skjønn er knyttet til saksbehandlerens arbeid, men hvordan slike aspekter får redusert betydning i en institusjonell kontekst, hvor praksis (”det er sånn vi gjør det”) trumfer individuell usikkerhet. Liodden kommer i elegant inngrep med ferske og erfarne saksbehandlere og får tilgang til en viktig ambivalens mellom relevansen av tvil og behovet for sikkerhet. Hun problematiserer beslutningshierarkiet, hvor de erfarne ”annenhendene” overstyrer ”førstehåndens” (den som intervjuer asylsøkeren) vurderinger. Dermed sementeres praksis ved de erfarnes (udiskutable) skjønn heller enn at nye kompetente, velutdannede medarbeidere får utvikle institusjonens praksis. Jeg stusser likevel over Lioddens normative avslutning, med en anbefaling om flatere struktur for å gi tvil og usikkerhet større rom. Kapitlets gode empiriske inngrep med asylopolitikken praksis greier seg fint uten denne.

Bokas siste kapittel er ført i pennen av Marte Rua, og er vel plassert i denne bokas ende som en drøfting av hvordan den institusjonelle etnografien blir møtt av deltakere som selv er studert. Fengselslegenes praktiske arbeid med, og innstilling til, isolasjon er kapitlets empiriske utgangspunkt. Rua avdekker i analysen av intervjuene med legene at de mangler kunnskap om helsemessige konsekvenser ved isolasjon og at både lovverk (som skal beskytte fangenes helse) og legenes egen etikk brytes når legegjerningen forvaltes gjennom

fengselets styringsrelasjoner. Ved Ruas omfattende allmennformidling av resultatene settes prosesser i gang, hvor mange aktører kommer på banen for å arbeide med forbedringstiltak. Samtidig opplever Rua at myndighetene oppfatter henne som en "brysom forsker". Kapitlet viser hvordan IE's oppfatthet av "makroinstitusjonell praksis" (s. 237) kan begrunne kritikk på et politisk nivå, gitt at forskeren er villig til å ta analyse og funn med inn i en (offentlig) debatt med "brukere" og myndigheter. Dermed avsluttes boka med en god og personlig fortelling om institusjonell etnografi som kritisk og betydningsfull samfunnsforskning for folk og samfunn.

Det er lett å sette pris på denne boka. Den beveger seg i en sjanger som er noe mellom en metodebok og en bok som demonstrerer kritiske analyser av velferdsstatens konsekvenser for brukere og borgere. Jeg liker at slike sjangeroverskridende bøker ser dagens lys i en tid hvor våre "systemers" publikasjons-poengbesettelse synes å ville drepe alt som ikke er rendyrkede lærebøker eller forskningsantologier (nok en case for IE). Her finner vi blant annet kapitler hvor forfatterne er litt mer personlige enn ofte ellers og kapitler som holder seg strengt og konsekvent til en ganske spesifikk terminologi. Noen av kapitlene går tett på empiriske illustrasjoner, mens andre holder litt større avstand. Disse variasjonene er lett å leve med. Det jeg undres litt over dog, er mangelen på empirisk variasjon. Bortsett fra at Liodden i kapittel 9 har gjort observasjoner på et diskusjonsmøte og to rettsaker, Widerbergs dagbokføring og noe dokumentbruk som blir nevnt, domineres boka fullstendig av dybdeintervjuer som empirisk inngang. Kvalitativ forskning er i ferd med å drukne i dybdeintervjuer, som har blitt en slags *default* empirisk inngang (Dingwall 1997). På sett og vis kan vi oppfatte IE som med sin vekt på *ståsted* oppfordrer til deltakende observasjon (Diamond 2006:59). Jeg hadde ønsket at også denne variasjonen var bedre representert i boka.

Men det er en god bok. At jeg har hatt stor glede av den kan selvsagt ha vært påvirket av at jeg har lest dem på ymse kaféer og puber i Oxford, men det er mer enn det: Å grave litt mer i grumsete nyanser i den norske (og svenske) velferdsstaten er kanskje viktigere enn å fronte det gladsosiologiske budskapet om den norske modellens velsignelser. Flere av kapitlene er tankevekkere omkring hvordan systemer og etablert praksis henger sammen, og hvordan institusjonenes strukturer nærmest manifesterer seg som individuelle habitus hos deres "operatører". I så måte er boka et sentralt bidrag i utviklingen av gode sosiologisk rammeverk for å forske på velferdsstaten.

Referanser

- Czarniawska, B. (2007). *Shadowing and other techniques for doing fieldwork in modern societies*. Stockholm: Liber.
- Diamond, T. (2006). "Where Did You Get the Fur Coat, Fern?" Participant Observation in Institutional Ethnography I: D.E. Smith (red.), *Institutional Ethnography as Practice* (s. 45–62). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Dingwall, R. (1997). Accounts, Interviews and Observations. I: G. Miller & R. Dingwall (red.), *Context & Method in Qualitative Research* (s. 51–65). London: Sage Publications.